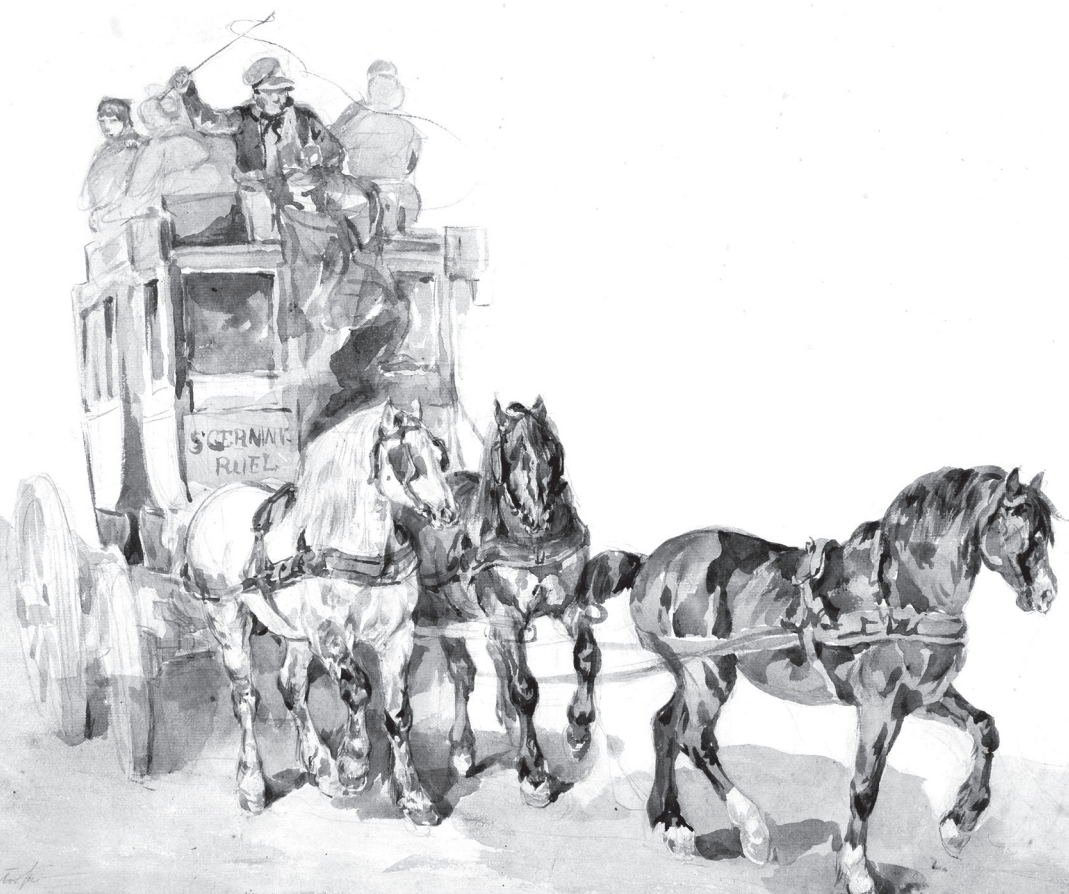

Henryk F. Nowaczyk

Chopin w podróży

Głosy do biografii

Henryk F. Nowaczyk

Chopin w podróży

Glosy do biografii

wprowadzenie i redakcja
Piotr Mysłakowski

NARODOWY INSTYTUT FRYDERYKA CHOPINA

Warszawa 2013

Wybór tekstów i ilustracji, opracowanie redakcyjne
Piotr Mysłakowski

Korekta
Maria Aleksandrow

Indeksy
Jolanta Wroczyńska

Projekt graficzny
Big Design

© Copyright by Narodowy Instytut Fryderyka Chopina, 2013
© Copyright by Henryk F. Nowaczyk, 2013

ISBN 978-83-61142-89-8

Druk i oprawa
Agencja Reklamowa TOP Agnieszka Łuczak

Wydawca
Narodowy Instytut Fryderyka Chopina
ul. Tamka 43
00-355 Warszawa
www.chopin.nifc.pl

*Książka została dofinansowana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
ze środków na działalność upowszechniającą naukę.*

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Spis treści

Wprowadzenie – Piotr Mysłakowski | 11

1810

Pożegnanie wierszem Żelazowej Woli | 15

List proboszcza z Brochowa do redakcji „Słowa” | 29

Chopin ochrzczony „z wody” w Żelazowej Woli | 36

O naznaczonej przez matkę dacie urodzin Chopina | 46

Rozważania o rodzinnej dacie urodzin Fryderyka Chopina | 57

Frycio Chopin ssał piersi dwóch kobiet | 68

1816

Profesor Chopin prenumerantem *Śpiewów historycznych* | 78

1820

Profesor Chopin w Szkole Aplikacyjnej | 89

1825

Cegielka wyjęta z domu Kopernika | 102

1826

„Trumnę jego obdarli z miłości i entuzjazmu” | 113

Lato 1826 roku w Reinertz | 122

Podróż Ludwiki Chopinówny do wód Szlązkich w 1826 roku | 134

1827

Chopin przywieziony do potęgi czternastoletniej pensjonarki | 151

1828

Fryderyk Chopin wśród uczniów Liceum Warszawskiego | 162

Chopin nad Szprewą z panami naturalistami | 177

Kto z talerza Chopina „okruszyny zmiatał” | 190
Zabawne nieporozumienie w liście Chopina | 194
O Devrientach, których widział Chopin | 198
Chopin w pałacu arcybiskupów w Poznaniu | 202
Czy Chopin był kurierem Niemcewicza | 210
Epizod z pobytu Chopina w Poznaniu | 217
Kiedy Chopin wrócił z Berlina | 226
Chopin nie grał w Sulechowie | 238

1829

Spacer Chopina pod powierzchnią ziemi | 249
Na czym weselu był Chopin w Żychlinie | 258
Kiedy Chopin grał cudownie na żychlińskim weselu | 265
Niespodzianka dla Chopina bawiącego w podróży | 276
Jak Chopin „dylizansował” do Kalisza | 283
Czy Chopin wytchnął „u Flammów w Kaliszu” | 291
180 lat temu Fryderyk Chopin grał, komponował i... polował w Antoninie | 298
Zagadkowa historia portretów Chopina ze sztambucha księżniczki Elizy | 314
O czym księżniczka nie napisała | 325
Tajemnicza afera na waltornię solo | 331
Chopina partnerka do mazura | 339

1830

Czy Chopin grał w pałacu Kossowskich? | 346
Kim naprawdę był Kocio z listu Chopina | 358
Henrietta Sontag dotarła do Fischbach | 366
Czy Chopin odgadł pieśni, co wojsko Jana śpiewało | 373
Jak panna Belleville Chopinowi dać nie chciała instrumentu | 382
Tajemnicza panna F. i zagadkowy Baron z listów Chopina | 396
Podróż Chopina w „hrubieszowskie strony” | 407
Do Poturzyzna z *Wariacjami B-dur* | 415
Koncert Chopina w obozie 3. brygady piechoty | 425
Ostatnia podróż Chopina między Wisłą a Prosną | 434
Głosa do słów Chopina o zrazach z kapustą | 442
Mazurek Chopina w powstańczą pieśń przemieniony | 451

1831

Chopin wiedeńskim korespondentem „Kuriera Warszawskiego” | 471

A ja tu beczynny... boleję na fortepianie | 484

Stuttgarcki adres Chopina | 490

Dyliżansem ze Strasburga do Paryża | 498

1833

W poszukiwaniu genezy *Etiudy a-moll* op. 25 nr 11 | 507

O portrecie Chopina „do Reichstala podobnym” | 518

1834

Życie w miłości i cierpieniu | 527

1836

Chopin grał dla angielskich przyjaciół Polski | 539

1839

„Temat do wariacji” dla Chopina od staropolskiego starosty | 550

1841

O prorocत्वach docierających z Paryża do Chopina w Nohant | 558

Kiedy „muza Chopina” narysowała portrety Wiesiołowskich ze Strzyżewa | 569

1842

Mazurki dla Wielkopolanina | 585

Nieznana fotografia adresata dedykacji Mazurków op. 50 | 597

Jak Chopin pomógł Mickiewiczowi zostać ojcem chrzestnym syna Towiańskiego | 606

1843

Poznańskie koncerty Liszta i list do Chopina | 615

Paryski koncert Juliana Fontany | 625

1844

O obawach Mikołaja Chopina przed śmiercią pozorną | 636

Ślad sennego koszmaru Fryderyka Chopina z lata w Nohant 1844 roku | 647

1845

Pani Sand i Chopin uwikłani w sprawę zaginięcia dramatu Mickiewicza | 656
Chopin o Indianach z plemienia Iowa | 674

1847

Zadźwiękły palce Szopenowe na fortepianie onym | 679
Żona Zygmunta Krasińskiego *incognito* u Chopina | 692
Chopin na wiecu wyborczym i inne brytyjskie ciekawostki | 703

1848

Chopin rekomenduje „kochanego Herbault” | 711
Komu pani Kalergis Chopina rekomendowała | 722
Chopin mknął do Szkocji z prędkością 80 km na godzinę | 730
O panu Mańkowskim z listów Chopina do Pleyela | 741
Krytyk z Glasgow w trzech słowach o utworach Chopina | 751
Jeszcze o koncercie Chopina w Glasgow | 757
„The Scotsman” o recitalu Chopina | 760

1849

O słowach Chopina cytowanych w jego nekrologu | 770
Echo londyńskich rozmów z Koźmianem w nekrologu Chopina | 777
Zapomniany nekrolog Chopina | 795

1850

Jak Fontana „zbierał się na napisanie o Chopinie” | 799

1851

Znana z dowcipu swego dama o Fryderyku Chopinie | 810

1856

Poetyckie podziękowanie „za muzykę Szopena” | 817

Nota o autorze | 824

Bibliografia publikacji chopinowskich H.F. Nowaczyka | 826

Spis ilustracji | 835

Indeks miejscowości | 845

Indeks osób | 854

Wprowadzenie

Bíos (gr. życie), *gráphein* (gr. rysować, pisać) – biografia, to opisywanie czyjegoś życia. Jak malowanie portretu, można to robić na wiele sposobów – psychologiczne portrety Rembrandta i kubistyczne portrety Picassa są przykładami krańcowo odmiennego podejścia do zadania, jakim jest w końcu to samo „odwzorowanie” portretowanej osoby. Są jednak nie tylko odbiciem „obiektywnej prawdy” (czy ona istnieje, to jest osobne zagadnienie...), ale i osobowości twórcy: malarza czy pisarza. Innymi słowy, biograficzny portret bywa tyleż portretem opisywanego, ile opisyjącego – wszystko zależy od portrecji.

W każdym jednak przypadku kanwą i budulcem biografii są fakty: stanowią one z jednej strony element porządkujący chronologię wydarzeń, z drugiej – są podstawą do interpretacji, do wyjaśnienia okoliczności ich zaistnienia. Prawdziwość tych faktów jest więc warunkiem wiarygodności całości: z mylnych faktów można przecież zbudować całkowicie błędny obraz wydarzeń biograficznych.

W przypadku Chopina, po dwustu latach od jego narodzin, mamy do czynienia z sytuacją specyficzną: istnieje *multum* opracowań tzw. biograficznych, wiele z nich jednak obarczonych jest grzechem nieprawdziwości faktograficznej. Wynika to z różnych przyczyn: znikoma liczba zachowanych dokumentów ściśle osobistych, zniszczenia archiwów prywatnych i publicznych, zaginięcie większości prywatnej korespondencji, relacje bliskich i dalszych znajomych nie zawsze pokrywające się ze sobą itp. I wreszcie znikoma liczba *d z i s i e j s z y c h b a d a ń ź r ó d ł o w y c h* i bezkrytyczne opieranie się na istniejących od dziesiątków lat opracowaniach.

W takich warunkach, w zastanym materiale biograficznym powstają – poza błędami – poważne luki, które wypełnić może jedynie żmudne odtwarzanie ówczesnej rzeczywistości poprzez badanie analogii i kontekstów, przez stawianie hipotez możliwie najbardziej zbliżonych do rzeczywistości, przez obalanie mniej uzasadnionych interpretacji oraz prostowanie dotychczasowych błędów itp. Wreszcie przez uporczywe drążenie fragmentów zachowanego autentycznego materiału w celu ujawnienia nowych, a ukrytych w nich treści.

Henryk F. Nowaczyk jest badaczem, który wcielił się w rolę detektywa, wyjaśniającego niedopowiedzenia, zagadkowe okoliczności i fakty z zachowanych źródeł. Słusznie zauważył, że np. korespondencja Chopina, stanowiąc przebogaty materiał badawczy, zawiera sporo fragmentów, które pozostają nie do końca zrozumiałe. Są to niezliczone aluzje, oczywiste tylko dla nadawcy i adresata, skróty myślowe i rzeczowe, często stosowane w celu zakamufłowania opisywanej osoby, dowcipne plotki o znajomych, zapisanych dla dyskrecji pod inicjałem itp. Rozszyfrowanie tych zagadek pozwala na szersze zrozumienie, po latach, intencji piszącego; rozjaśnia mroki ówczesnych wydarzeń, w których Chopin brał udział; daje wreszcie materiał do analizy psychologicznej postaci kompozytora i otaczających go osób. Jak wielkie jest to zagadnienie, pokazuje najnowsze krytyczne wydanie *Korespondencji Fryderyka Chopina* (tom I), w którym komentarz do listów (przypisy) zajmuje więcej miejsca niż same listy!

Henryk F. Nowaczyk konstatuje: „odmienne opinie w jakiejś kwestii, wyrażone przez autorów dzieł poświęconych życiu i twórczości Fryderyka Chopina, mobilizują mnie do poszukiwań archiwalnych. Choć nie zawsze można znaleźć odpowiedź na intrygujące pytanie, to jednak zwykle udaje się poszerzyć wiedzę o jakimś epizodzie biografii kompozytora”.

Kierowany tą zasadą, Henryk F. Nowaczyk nie ma odpowiednika wśród badaczy życia Chopina. Nikt bowiem nie odważył się, wychodząc niekiedy z drobnego, a tajemniczego półzdania, wzmianki czy pojedynczego słowa z listu Chopina, tak dogłębnie przeanalizować istotę sensu takiego zdania, by wydobyć na światło dzienne intencje Chopina czy okoliczności życiowe, towarzyszące temu zdarzeniu. Pracę swoją Henryk F. Nowaczyk opiera na bogatym studium często trudno dostępnych źródeł, z których czerpie mnóstwo detali, logicznie wykorzystując ich sens dla udowodnienia swojej tezy. Dzięki temu czytelnik, a szczególnie chopinolog, uzyskuje wiarygodny fakt biograficzny, obudowany licznymi dowodami źródłowymi. Jego ustalenia w licznych przypadkach prostują, uzupełniają lub obalają utarte mity, powtarzane w pracach nawet wybitnych chopinologów.

W niejednym przypadku zasługą Henryka F. Nowaczyka jest pierwsza publikacja nieznanych dotychczas informacji o Chopinie (np. recenzji z koncertów w Szkocji).

Osobnym – i ulubionym – działem twórczości Henryka F. Nowaczyka jest szczegółowe analizowanie okoliczności związanych z podróżami Chopina. Główny temat zainteresowań Autora zdecydował o tytule niniejszej książki: *Chopin w podróży. Glosy do biografii* – glosa (z łac. słowo wymagające wyjaśnienia) to głos w dyskusji, dopisek, komentarz. Będąc niekwestionowanym już specjalistą od systemu podróźniczo-pocztowego Królestwa Polskiego XIX wieku, uzbrojonym w źródłowe

rozporządzenia pocztowe, rozkłady jazdy i trasy dyliżansów, potrafi Nowaczyk z dokładnością opisać i „rozpisać” na etapy każdą podróż Chopina. Ta szczegółowa analiza, choć niekiedy pozornie nużąca detalami, przydatna jest jednak do potwierdzenia lub wykluczenia pewnych anegdot, utrwalonych w legendzie rodzinnej, a przeniesionych do literatury chopinowskiej (*vide*: koncert w Sulechowie).

Mrówcza praca badawcza H.F. Nowaczyka zaprezentowana jest w esejach w sposób nadzwyczaj ciekawy pod względem narracyjnym. Autor nie ogranicza się do wyłożenia swoich odkryć czy polemicznych racji, ale robi to w stylu gawędziarskim, który czytelnikowi obdarzonemu odrobiną wyobraźni kreśli barwny obraz epoki. Okoliczności omawianych faktów obudowane są częstokroć szeroką erudycyjną wiedzą z różnych dziedzin, jak w przypadku opisu parad i ćwiczeń wojennych, oglądanych przez młodego Chopina, czy rozważań o problematyce „śmierci pozornej”. Ten walor pisarstwa Nowaczyka dodaje Jego tekstom kolorytu i dostarcza dużo szerszej wiedzy niż sam opis „epizodu” chopinowskiego.

Zamieszczony w niniejszej książce wybór artykułów-esejów Henryka F. Nowaczyka w całości dotyczy tematyki okołochopinowskiej; ich powstanie rozciąga się na osiemnaście ostatnich lat (1994–2012), w czasie których Autor często podejmował tematy, dotyczące Jego rodzinnego regionu, czyli Wielkopolski. W książce zamieszczono wszelkie epizody chopinowskie związane z podróżami Chopina do krajów zachodniej Europy, w tym także do Wielkiego Księstwa Poznańskiego, gdzie mieszkała matka chrzestna Fryderyka, Anna ze Skarbków Wiesiołowska. Uwzględniono także, a może i głównie, tematykę antonińską. Pobyt Chopina w Antoninie, jego relacje z rodziną księcia Antoniego Radziwiłła stanowią najwyraźniej ulubiony temat Nowaczyka, który już od 1989 roku publikował artykuły prasowe o tej tematyce, a poczynając od 1997 roku stał się stałym autorem esejów o tematyce chopinowskiej w corocznej książce programowej Międzynarodowego Festiwalu w Antoninie „Chopin w barwach jesieni”, którego pierwsza edycja odbyła się w 1982 roku.

Początkowo Autor regularnie zasilął tematyką chopinowską łamy wielkopolskich gazet: „Ziemię Kaliską” (36 artykułów) i „Gazetę Ostrowską” (20 artykułów). Głównym jednak forum prezentacji twórczości Henryka F. Nowaczyka stał się od osiemnastu lat ogólnopolski dwutygodnik „Ruch Muzyczny”, w którym zamieścił już 108 artykułów (zob. Bibliografia).

Dotychczasowe rozproszenie tych artykułów, przy ich niekwestionowanej wartości poznawczej, dało asumpt Narodowemu Instytutowi Fryderyka Chopina, by wydać je w formie zwartej, przy okazji honorując niedawną 70. rocznicę urodzin Autora. W niniejszej książce przedstawiamy więc spory wybór tych artykułów, uzupełniony niektórymi tekstami z Antonina z lat 1999–2009.

Wyboru niniejszego dokonujemy, kierując się głównie ich zawartością merytoryczną. I tak: z „Ruchu Muzycznego” pochodzi 75 artykułów (w tym 11 dwuczęściowych, drukowanych w dwóch kolejnych numerach pisma), z książki programowej Festiwalu w Antoninie – 5, oraz jeden z „Wiadomości Kulturalnych”. Zakładamy, że prezentowany zestaw jest w pełni reprezentatywny dla całej chopinowskiej twórczości Autora.

Ponieważ teksty powstawały w różnych okresach, Autor czasami po latach powracał do podjętego wcześniej tematu; uzyskane w ten sposób nowe dane zostały obecnie w kilku artykułach wprowadzone do pierwotnego tekstu, dzięki czemu otrzymujemy tekst w pełni zaktualizowany.

Dla przejrzystości narracji przyjęliśmy jako schemat książki chronologię biograficzną Chopina: według roku (i miesiąca) epizodu z życia Chopina, którego artykuł dotyczy; same zaś artykuły oznaczone zostały rocznymi datami ich powstania.

W przypadkach, gdy w czasie pisania artykułu pewne dane jeszcze nie były znane, uzupełniliśmy przypisy Autora, za jego wiedzą, odpowiednimi przypisami redakcyjnymi, powiększającymi lub korygującymi dawniejszą wiedzę.

Podsumowując, warto podkreślić, że choć Autor nie jest zawodowym historykiem ani muzykologiem, to Jego przyczynki-eseje mają wielką wartość poznawczą, dzięki czemu wzbogaciły wiedzę o biografii Chopina w bardzo poważnym stopniu. Świadczą o tym liczne odwołania się do Jego ustaleń w pracach źródłowych innych autorów. Zawdzięczamy to także – obok samych odkryć merytorycznych – umiejętności analitycznego, logicznego myślenia Autora i jasności w prezentacji materiału. Badania, w których niepoślednie miejsce zajmują także stawiane hipotezy, z natury rzeczy stanowią pożywkę dla polemik; kilka z nich notujemy w literaturze przedmiotu – także i one wnoszą wiele do ogólnej wiedzy o biografii kompozytora.

Na koniec należałoby wskazać na jeszcze jeden aspekt twórczości Henryka F. Nowaczyka. Jego żmudne, wieloletnie badania w rozrzuconych po świecie archiwach i bibliotekach oparte są wyłącznie na własnych, osobistych kontaktach, poza utartym obiegiem naukowym. Zdobywanie informacji, nieraz obciążone odczuwalnymi kosztami, nigdy nie miało żadnego wsparcia instytucjonalnego. Autor, jak wilk samotnik, poluje sam, jednak swoimi zdobyczami dzieli się z nami szczerze, czego dowodem jest prezentowany tutaj wybór Jego prac.

Piotr Mysłakowski